

Universitatea „Nicolae Titulescu”

Ilie PASCU

Traian DIMA

Costică PĂUN

Mirela GORUNESCU

Vasile DOBRINOIU

Mihai Adrian HOTCA

Ioan CHIȘ

Maxim DOBRINOIU

NOUL COD PENAL COMENTAT PARTEA GENERALĂ

Ediția a III-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic

București

-2016-

Cuprins

Cuvânt-înainte	11
Abrevieri	13
TITLUL I. LEGEA PENALĂ ȘI LIMITELE EI DE APLICARE.....	15
Capitolul I. Principii generale.....	15
Art. 1. Legalitatea incriminării.....	15
Art. 2. Legalitatea sancțiunilor de drept penal.....	25
Capitolul II. Aplicarea legii penale.....	32
<i>Secțiunea 1. Aplicarea legii penale în timp</i>	<i>32</i>
Art. 3. Activitatea legii penale	32
Art. 4. Aplicarea legii penale de dezincriminare.....	42
Art. 5. Aplicarea legii penale mai favorabile până la judecarea definitivă a cauzei	50
Art. 6. Aplicarea legii penale mai favorabile după judecarea definitivă a cauzei.....	61
Art. 7. Aplicarea legii penale temporare	75
<i>Secțiunea a 2-a. Aplicarea legii penale în spațiu</i>	<i>78</i>
Art. 8. Teritorialitatea legii penale.....	78
Art. 9. Personalitatea legii penale	86
Art. 10. Realitatea legii penale.....	91
Art. 11. Universalitatea legii penale	95
Art. 12. Legea penală și tratatele internaționale	100
Art. 13. Imunitatea de jurisdicție.....	102
Art. 14. Extradarea.....	107
TITLUL II. INFRAACȚIUNEA.....	118
Capitolul I. Dispoziții generale.....	118
Art. 15. Trăsăturile esențiale ale infracțiunii	118
Art. 16. Vinovăția.....	132
Art. 17. Săvârșirea infracțiunii comise prin omisiune.....	146
Capitolul II. Cauzele justificative	151
Art. 18. Dispoziții generale.....	151
Art. 19. Legitima apărare	156
Art. 20. Starea de necesitate	169
Art. 21. Exercițarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații	177
Art. 22. Consimțământul persoanei vătămate.....	184
Capitolul III. Cauzele de neimputabilitate.....	190
Art. 23. Dispoziții generale.....	190
Art. 24. Constrângerea fizică	194

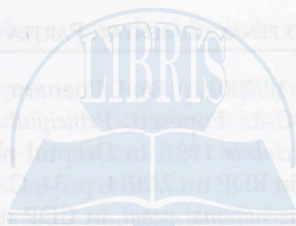
Art. 25. Constrângerea morală	199
Art. 26. Excesul neimputabil.....	204
Art. 27. Minoritatea făptuitorului.....	209
Art. 28. Iresponsabilitatea	215
Art. 29. Intoxicația.....	221
Art. 30. Eroarea	227
Art. 31. Cazul fortuit.....	236
Capitolul IV. Tentativa	242
Art. 32. Tentativa.....	242
Art. 33. Pedepsirea tentativei	256
Art. 34. Desistarea și împiedicarea producerii rezultatului	260
Capitolul V. Unitatea și pluralitatea de infracțiuni	269
Art. 35. Unitatea infracțiunii continuate și a celei complexe	269
Art. 36. Pedepsa pentru infracțiunea continuată și infracțiunea complexă.....	284
Art. 37. Recalcularea pedepsei pentru infracțiunea continuată sau complexă.....	287
Art. 38. Concursul de infracțiuni.....	289
Art. 39. Pedepsa principală în caz de concurs de infracțiuni.....	297
Art. 40. Contopirea pedepselor pentru infracțiuni concurente	303
Art. 41. Recidiva	307
Art. 42. Condamnări care nu atrag starea de recidivă	316
Art. 43. Pedepsa în caz de recidivă.....	320
Art. 44. Pluralitatea intermediară.....	327
Art. 45. Pedepsele complementare, pedepsele accesorii și măsurile de siguranță în caz de pluralitate de infracțiuni.....	329
Capitolul VI. Autorul și participanții	335
Art. 46. Autorul și coautorii	335
Art. 47. Instigatorul	345
Art. 48. Complicele.....	353
Art. 49. Pedepsa în cazul participanților	361
Art. 50. Circumstanțe personale și reale.....	368
Art. 51. Împiedicarea săvârșirii infracțiunii	375
Art. 52. Participația improprie	381
TITLUL III. PEDEPSELE.....	387
Capitolul I. Categoriile pedepselor	387
Art. 53. Pedepsele principale.....	387
Art. 54. Pedepsa accesorie	393
Art. 55. Pedepsele complementare.....	397
Capitolul II. Pedepsele principale	400
<i>Secțiunea 1. Detențiunea pe viață.....</i>	<i>400</i>
Art. 56. Regimul detențiunii pe viață.....	400
Art. 57. Neaplicarea detențiunii pe viață	405
Art. 58. Înlocuirea detențiunii pe viață.....	407

Art. 59. Calculul pedepsei în cazul comutării sau înlocuirii pedepsei detențiunii pe viață.....	412
<i>Secțiunea a 2-a. Închisoarea</i>	414
Art. 60. Regimul închisorii.....	414
<i>Secțiunea a 3-a. Amenda</i>	417
Art. 61. Stabilirea amenzii	417
Art. 62. Amenda care însoțește pedeapsa închisorii.....	421
Art. 63. Înlocuirea pedepsei amenzii cu pedeapsa închisorii	424
Art. 64. Executarea pedepsei amenzii prin prestarea unei munci neremunerate în folosul comunității.....	427
Capitolul III. Pedeapsa accesorie și pedepsele complementare	432
<i>Secțiunea 1. Pedeapsa accesorie</i>	432
Art. 65. Conținutul și modul de executare a pedepsei accesorii a interzicerii exercitării unor drepturi	432
<i>Secțiunea a 2-a. Pedepsele complementare</i>	439
Art. 66. Conținutul pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi.....	439
Art. 67. Aplicarea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi	453
Art. 68. Executarea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi.....	456
Art. 69. Degradarea militară.....	461
Art. 70. Publicarea hotărârii definitive de condamnare.....	464
Capitolul IV. Calculul duratei pedepselor	467
Art. 71. Durata executării.....	467
Art. 72. Computarea duratei măsurilor preventive privative de libertate	471
Art. 73. Computarea pedepselor și măsurilor preventive executate în afara țării.....	473
Capitolul V. Individualizarea pedepselor	475
<i>Secțiunea 1. Dispoziții generale</i>	475
Art. 74. Criteriile generale de individualizare a pedepsei	475
<i>Secțiunea a 2-a. Circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante</i>	483
Art. 75. Circumstanțe atenuante.....	483
Art. 76. Efectele circumstanțelor atenuante.....	496
Art. 77. Circumstanțe agravante	498
Art. 78. Efectele circumstanțelor agravante.....	508
Art. 79. Concursul între cauze de atenuare sau de agravare.....	510
<i>Secțiunea a 3-a. Renunțarea la aplicarea pedepsei</i>	513
Art. 80. Condițiile renunțării la aplicarea pedepsei	513
Art. 81. Avertismentul	519
Art. 82. Anularea și efectele renunțării la aplicarea pedepsei.....	522
<i>Secțiunea a 4-a. Amânarea aplicării pedepsei</i>	525
Art. 83. Condițiile amânării aplicării pedepsei.....	525
Art. 84. Termenul de supraveghere	531
Art. 85. Măsurile de supraveghere și obligațiile	533
Art. 86. Supravegherea	539
Art. 87. Modificarea sau încetarea obligațiilor	543
Art. 88. Revocarea amânării aplicării pedepsei	545
Art. 89. Anularea amânării aplicării pedepsei	548
Art. 90. Efectele amânării aplicării pedepsei	549

<i>Secțiunea a 5-a. Suspendarea executării pedepsei sub supraveghere</i>	551
Art. 91. Condițiile suspendării executării pedepsei sub supraveghere.....	551
Art. 92. Termenul de supraveghere.....	560
Art. 93. Măsurile de supraveghere și obligațiile.....	563
Art. 94. Supravegherea condamnatului.....	569
Art. 95. Modificarea sau încetarea obligațiilor.....	572
Art. 96. Revocarea suspendării executării pedepsei sub supraveghere.....	574
Art. 97. Anularea suspendării executării pedepsei sub supraveghere.....	578
Art. 98. Efectele suspendării executării pedepsei sub supraveghere.....	580
<i>Secțiunea a 6-a. Liberarea condiționată</i>	583
Art. 99. Condițiile liberării condiționate în cazul detențiunii pe viață.....	583
Art. 100. Condițiile liberării condiționate în cazul pedepsei închisorii.....	592
Art. 101. Măsurile de supraveghere și obligațiile.....	602
Art. 102. Supravegherea condamnatului.....	607
Art. 103. Modificarea sau încetarea obligațiilor.....	610
Art. 104. Revocarea liberării condiționate.....	612
Art. 105. Anularea liberării condiționate.....	614
Art. 106. Efectele liberării condiționate.....	616
TITLUL IV. MĂSURILE DE SIGURANȚĂ	619
Capitolul I. Dispoziții generale	619
Art. 107. Scopul măsurilor de siguranță.....	619
Art. 108. Categoriile măsurilor de siguranță.....	625
Capitolul II. Regimul măsurilor de siguranță	628
Art. 109. Obligarea la tratament medical.....	628
Art. 110. Internarea medicală.....	634
Art. 111. Interzicerea ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii.....	639
Art. 112. Confiscarea specială.....	642
Art. 112 ¹ . Confiscarea extinsă.....	658
TITLUL V. MINORITATEA	667
Capitolul I. Regimul răspunderii penale a minorului	667
Art. 113. Limitele răspunderii penale.....	667
Art. 114. Consecințele răspunderii penale.....	673
Art. 115. Măsurile educative.....	675
Art. 116. Referatul de evaluare.....	678
Capitolul II. Regimul măsurilor educative neprivative de libertate	680
Art. 117. Stagiul de formare civică.....	680
Art. 118. Supravegherea.....	683
Art. 119. Consemnarea la sfârșit de săptămână.....	686
Art. 120. Asistarea zilnică.....	688
Art. 121. Obligații ce pot fi impuse minorului.....	689
Art. 122. Modificarea sau încetarea obligațiilor.....	692
Art. 123. Prelungirea sau înlocuirea măsurilor educative neprivative de libertate.....	693

Capitolul III. Regimul măsurilor educative privative de libertate.....	695
Art. 124. Internarea într-un centru educativ.....	695
Art. 125. Internarea într-un centru de detenție.....	700
Art. 126. Schimbarea regimului de executare	705
Art. 127. Calculul duratei măsurilor educative.....	706
Capitolul IV. Dispoziții comune	707
Art. 128. Efectele cauzelor de atenuare și agravare.....	707
Art. 129. Pluralitatea de infracțiuni.....	708
Art. 130. Descoperirea unei infracțiuni săvârșite în timpul minorității	711
Art. 131. Prescripția răspunderii penale a minorilor.....	712
Art. 132. Prescripția executării măsurilor educative	713
Art. 133. Efectele măsurilor educative.....	714
Art. 134. Minorul devenit major	715
TITLUL VI. RĂSPUNDEREA PENALĂ A PERSOANEI JURIDICE	717
Capitolul I. Dispoziții generale.....	717
Art. 135. Condițiile răspunderii penale a persoanei juridice.....	717
Art. 136. Pedepsele aplicabile persoanei juridice.....	739
Art. 137. Stabilirea amenzii pentru persoana juridică.....	741
Capitolul II. Regimul pedepselor complementare aplicate persoanei juridice	744
Art. 138. Aplicarea și executarea pedepselor complementare în cazul persoanei juridice	744
Art. 139. Dizolvarea persoanei juridice.....	746
Art. 140. Suspendarea activității persoanei juridice	749
Art. 141. Neaplicarea dizolvării sau suspendării activității persoanei juridice	751
Art. 142. Închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice.....	753
Art. 143. Interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice.....	755
Art. 144. Plasarea sub supraveghere judiciară	757
Art. 145. Afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare	758
Capitolul III. Dispoziții comune	760
Art. 146. Recidiva în cazul persoanei juridice	760
Art. 147. Atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice.....	762
Art. 148. Prescripția răspunderii penale.....	763
Art. 149. Prescripția executării pedepsei	764
Art. 150. Reabilitarea persoanei juridice.....	765
Art. 151. Efectele comasării și divizării persoanei juridice	766
TITLUL VII. CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ RĂSPUNDEREA PENALĂ.....	768
Art. 152. Efectele amnistiei.....	768
Art. 153. Prescripția răspunderii penale.....	773
Art. 154. Termenele de prescripție a răspunderii penale	775
Art. 155. Întreruperea cursului prescripției răspunderii penale.....	778
Art. 156. Suspendarea cursului prescripției răspunderii penale.....	779
Art. 157. Lipsa plângerii prealabile	780
Art. 158. Retragerea plângerii prealabile	784
Art. 159. Împăcarea	786

TITLUL VIII. CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ SAU MODIFICĂ EXECUTAREA PEDEPSEI.....	789
Art. 160. Efectele grațierii.....	789
Art. 161. Prescripția executării pedepsei	797
Art. 162. Termenele de prescripție a executării pedepsei	801
Art. 163. Întreruperea cursului prescripției executării pedepsei.....	804
Art. 164. Suspendarea cursului prescripției executării pedepsei.....	806
TITLUL IX. CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ CONSECINȚELE CONDAMNĂRII	808
Art. 165. Reabilitarea de drept.....	808
Art. 166. Reabilitarea judecătorească	811
Art. 167. Calculul termenului de reabilitare.....	814
Art. 168. Condițiile reabilitării judecătorești.....	817
Art. 169. Efectele reabilitării de drept sau judecătorești.....	820
Art. 170. Reînnoirea cererii de reabilitare judecătorească.....	823
Art. 171. Anularea reabilitării.....	825
TITLUL X. ÎNȚELESUL UNOR TERMENI SAU EXPRESII ÎN LEGEA PENALĂ.....	829
Art. 172. Dispoziții generale	829
Art. 173. Legea penală.....	831
Art. 174. Săvârșirea unei infracțiuni.....	833
Art. 175. Funcționar public	836
Art. 176. Public	844
Art. 177. Membru de familie.....	847
Art. 178. Informații secrete de stat și înscrisuri oficiale.....	850
Art. 179. Arme.....	853
Art. 180. Instrument de plată electronică	856
Art. 181. Sistem informatic și date informatice	859
Art. 182. Exploatarea unei persoane	864
Art. 183. Consecințe deosebit de grave	868
Art. 184. Faptă săvârșită în public.....	872
Art. 185. Timp de război.....	875
Art. 186. Calculul timpului	877
Art. 187. Pedepsa prevăzută de lege	880
Bibliografie generală	882

TITLUL I

Legea penală și limitele ei de aplicare

Capitolul I

Principii generale

Legalitatea incriminării

**Art. 1. (1) Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni.
(2) Nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă
care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită.**

SUMAR

I. NOUL COD PENAL ÎN RAPORT CU LEGEA PENALĂ ANTERIOARĂ	16
Evoluția reglementării principiului legalității incriminării în legea penală română	17
II. ANALIZA TEXTULUI	19
1. Principiul legalității incriminării. Concept. Fundament	19
2. Cerințele principiului legalității incriminării	20
3. Anterioritatea legii penale în raport cu data săvârșirii faptei	23
III. ELEMENTE DE DREPT PENAL COMPARAT	23

Bibliografie specială selectivă:

G. Antoniu, *Observații cu privire la proiectul unui al doilea nou Cod penal (I)*, în RDP nr. 4/2007, p. 9; D. Bărcănescu, *Conținutul infracțiunii și principiul legalității*, Ed. All Beck, București, 2005; Al. Ianoș, *Principiul legalității în dreptul penal*, în RDP nr. 1/1999, p. 9; Gh. Ivan, *Principiile dreptului comunitar ca izvoare de drept penal*, în RDP nr. 1/2009, p. 31; Gh. Ivan, C.M. Ivan, *Principiul legalității incriminării și a pedepsei în dreptul Uniunii Europene*, în Dreptul nr. 9/2012, p. 272; D.I. Lămășanu, *Determinarea elementului material-reflex al legalității penale*, în RDP nr. 1/2006, p. 71; A.L. Lorincz, *Procedee de tehnică legislativă folosite în materie penală*, în RDP nr. 4/2000, p. 63; T. Manea, *Principiul legalității*

incriminării – elemente de drept comparat, în Dreptul nr. 10/2001, p. 86; I. Poenaru, *Legislația penală în tranziție*, în Dreptul nr. 5-6/1993, p. 74; C.-L. Popescu, *Principiul legalității incriminării și pedepselor în lumina Constituției din decembrie 1991*, în Dreptul nr. 4/1993, p. 41; L.R. Popoviciu, *Legalitatea în dreptul penal român*, în RDP nr. 2/2014, p. 34; C. Tomuleț, *Temeiul principiului legalității. Studiu de caz: dreptul internațional penal*, în CDP nr. 2/2013, p. 117; M. Udroiș, O. Predescu, *Principiul legalității în dreptul penal român, în lumina standardelor europene*, în Dreptul nr. 5/2008, p. 246.

COMENTARIU (Prof. univ. dr. Ilie Pascu)

I. NOUL COD PENAL ÎN RAPORT CU LEGEA PENALĂ ANTERIOARĂ

Titlul I din Partea generală a noului Cod penal este structurat, ca și Titlul I din Codul penal anterior, pe două capitole. Capitolul I din noua lege este intitulat „Principii generale”, în raport cu același capitol din Codul penal anterior, denumit „Dispoziții preliminare”.

Articolul 1 C. pen. anterior, care definea scopul legii penale, nu își mai găsește corespondent în noul Cod penal, din mai multe considerente.

În primul rând, pentru că enumerarea în acest text a valorilor sociale pe care le apără legea penală are un caracter pur exemplificativ, valorile sociale neenumerate fiind cuprinse într-o expresie globală, „întreaga ordine de drept”, ceea ce înseamnă că, pentru stabilirea sferei acestora, ar fi trebuit să se facă apel la toate normele de incriminare care au sediul în Codul penal, Partea specială, în legi penale speciale sau în legi nepenale cu dispoziții penale.

În al doilea rând, textul are caracterul unei declarații de principiu și nu corespunde unei necesități concrete de aplicare a legii penale.

În sfârșit, **în al treilea rând**, un text similar nu a existat în legislațiile române anterioare (Codul penal din 1864, Codul penal din 1936) și nici nu există în legislațiile moderne luate ca termen de referință (Codurile penale din Franța, Italia, Germania, Spania).

În Codul penal anterior, într-un singur text (art. 2), cu denumirea marginală „Legalitatea incriminării”, este reglementat principiul legalității sub cele două aspecte: legalitatea incriminării și legalitatea pedepsei. În noul Cod penal, aceste două aspecte sunt reglementate distinct, devenind două principii de sine stătătoare: principiul legalității incriminării (consacrat în art. 1) și principiul legalității sancțiunilor de drept penal (consacrat în art. 2).

În doctrina penală recentă s-a apreciat ca fiind discutabilă soluția de reglementare în texte distincte a principiului legalității incriminării și principiului legalității sancțiunilor de drept penal pe motivul că ar separa nejustificat elementele structurii normei penale, care cuprinde atât dispoziția (ceea ce legea pretinde sau interzice), cât și sancțiunea¹.

Credem că reglementarea în texte diferite a principiului legalității incriminării și a principiului legalității sancțiunilor de drept penal nu duce la separarea elementelor de structură ale normei de incriminare a faptei și, totodată, este în concordanță cu prevederile art. 73 alin. (3) lit. h) din Constituția României revizuită, potrivit căreia „prin lege organică se reglementează (...) h) infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora”.

După cum se observă, chiar Constituția face referire la infracțiuni în sensul de fapte descrise de legea penală și la pedepsele aplicabile în cazul săvârșirii acestora.

În conținutul principiului legalității incriminării s-a instituit anterioritatea legii incriminatoare (*nullum crimen sine lege praevia*) în raport cu fapta săvârșită, iar în conținutul principiului legalității sancțiunilor de drept penal s-a instituit anterioritatea sancțiunilor de drept penal în raport cu fapta săvârșită (*nulla poena sine lege praevia*).

¹ G. Antoniu, *Observații cu privire la anteproiectul unui al doilea nou Cod penal (1)*, în RDP nr. 4/2007, p. 10.

Formularea anteriorității prevederii unei fapte ca infracțiune în raport cu data comiterii faptei [art. 1 alin. (2)] și anterioritatea pedepsei, măsurii educative și măsurii de siguranță în raport cu data la care fapta a fost comisă [art. 2 alin. (2)] se regăsește în Codul penal anterior, în art. 11. În acest text se prevedea că „legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârșite, nu erau prevăzute ca infracțiuni”. Prin aceste dispoziții se instituie regula că tragerea la răspundere penală presupune, mai întâi, existența unei legi penale care să prevadă că norma de incriminare a acelei fapte era în vigoare la data când fapta a fost săvârșită.

Capitolul al II-lea din Titlul I al noului Cod penal este intitulat „Aplicarea legii penale”, iar în Codul penal anterior era denumit „Limitele aplicării legii penale”.

În ambele Coduri penale (noul Cod penal și Codul penal anterior), Capitolul al II-lea al primului titlu este structurat pe două secțiuni, dar acestea se succedă în mod diferit, de la o reglementare la alta. În noul Cod penal, prima secțiune cuprinde norme ce reglementează aplicarea legii penale în timp, iar în cea de-a doua secțiune, norme ce se referă la aplicarea legii penale în spațiu. În Codul penal anterior succesiunea este inversă.

Sistematizarea normelor de reglementare a aplicării legii penale, promovată de noul Cod penal, este întâlnită și în Codurile penale străine, dar și în Codurile penale române din 1864 și 1936. Aceasta se impune ca o soluție logică, pentru că, înainte de a vorbi de aplicarea legii penale în spațiu, trebuie să se constate că există o astfel de lege în vigoare, întrucât numai o asemenea lege are aptitudinea de a fi aplicată în spațiu.

Dispozițiile cuprinse în Titlul I al Părții generale a noului Cod penal, precum și a codurilor penale anterioare sunt examinate în tratate, cursuri, manuale, în partea introductivă a acestora, alături de alte teme, precum: trăsăturile caracteristice ale dreptului penal în raport cu dreptul în general; rolul dreptului penal în cadrul sistemului dreptului; legăturile dreptului penal cu alte ramuri ale dreptului unitar român; principiile fundamentale ale dreptului penal; izvoarele dreptului penal; structura normei penale și interpretarea acesteia. De altfel, profesorul Dongoroz, în *Tratatul de drept penal* din 1939, sublinia că „dispozițiile din dreptul pozitiv privind această parte introductivă (adică cele privitoare la legalitatea incriminărilor și pedepselor, la aplicarea legii penale în timp și spațiu etc. – n.a., I.P.) apar, la rândul lor, ca un fel de lege a legii penale, fiindcă ele nu reglementează anumite instituții de drept penal, ci disciplinează însuși chipul în care va funcționa legea penală”¹.

Evoluția reglementării principiului legalității incriminării în legea penală română

Principiul legalității incriminării și pedepsei este reglementat pentru prima dată în art. 1 și art. 2 C. pen. 1864. În art. 1 se clasificau infracțiunile în crime, delikte și contravenții în raport cu gravitatea și natura pedepselor prevăzute de norma de incriminare pentru fiecare infracțiune în parte. Aceasta înseamnă că atât faptele care constituie infracțiuni trebuie să fie prevăzute de legea penală, cât și pedepsele aplicabile acestora. Art. 2 C. pen. 1864 instituia regula anteriorității atât a normei de incriminare, cât și a pedepsei aplicabile în cazul comiterii infracțiunii. Potrivit acestui text, nicio infracțiune nu se va pedepsi dacă pedepsele nu au fost stabilite înaintea săvârșirii sale. Infracțiunile săvârșite în timpul legii vechi se vor pedepsi după acea legiuire, iar când pedepsele prevăzute de legea nouă vor fi mai ușoare, se va aplica pedeapsa cea mai ușoară”.

Principiul legalității a fost apoi exprimat mult mai clar în Constituția din 1866 (art. 16 și art. 23) și în Constituția din 1923, care în art. 14 prevedea că nicio pedeapsă nu putea fi înființată

¹ V. Dongoroz, *Drept penal* (reeditatea ediției din 1939), Asociația Română de Științe Penale, Ed. Societății Tempus, București, 2000, p. 155; a se vedea, pe larg, C. Antoniu, *Partea introductivă a dreptului penal*, în *Tratat de drept penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 215 și urm.

sau aplicată decât în sensul legii. Acest text reproducea neschimbat art. 16 din Constituția din 1866, care, la rândul său, fusese copiat după art. 9 din Constituția belgiană din 1831¹.

Codul penal din 1936 reglementa principiul legalității sub ambele sale aspecte în art. 1, care avea următorul conținut: „Nimeni nu poate fi pedepsit pentru o faptă, care, în timpul când a fost săvârșită, nu era prevăzută de lege ca infracțiune și nici condamnat la alte pedepse sau supus la alte măsuri de siguranță, decât acelea pe care le prevede legea”.

Din exprimarea legiuitorului, în textul de mai sus, rezultă că nicio faptă nu poate fi socotită infracțiune dacă nu este prevăzută ca atare (preconstituire).

Dispozițiile art. 1 vizează, în genere, orice infracțiune, ceea ce înseamnă că principiul se aplică tuturor faptelor penale: crime, delictе, contravenții.

De asemenea, conform acestui text, nicio sancțiune penală (pedeapsă sau măsură de siguranță) nu poate fi aplicată dacă nu este statornicită de lege. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că pedeapsa în sine trebuie să figureze printre pedepsele statornicite de lege, iar, pe de altă parte, că se impune, pentru fiecare fapt penal, să fie fixată pedeapsa respectivă (determinare)².

Odată cu adoptarea Constituției din 1938 și cu abrogarea Constituției din 1923, principiul legalității incriminării și pedepsei începe să-și piardă din importanță, nemaifiind înscris în noua Constituție.

Consecutiv modificărilor constituționale, decretele-lege au devenit principalul și, după instaurarea dictaturii militare la 6 septembrie 1940, singurul izvor de drept în materie penală, fără încălcarea legalității incriminării, menținută formal în art. 1 C. pen. 1936.

Deosebit de aceasta, în perioada 10 februarie 1938 (data loviturii de stat regale) – 23 august 1944 (când a fost instaurat regimul de dictatură militară), principiul legalității în materie penală a suferit și alte încălcări semnificative, cum ar fi: abilitarea organelor administrative cu luarea unor măsuri restrictive de drepturi (închiderea anumitor localuri) sau de libertate (fixarea domiciliului obligatoriu, internarea în lagăre de muncă), aplicabile în cazul săvârșirii unor fapte ce nu constituiau infracțiuni și nesupuse controlului judiciar; lărgirea competenței instanțelor militare și înființarea de instanțe speciale pentru judecarea anumitor infracțiuni, stabilirea unor reguli procedurale derogatorii (termene scurte de judecată sau de punere în executare a hotărârilor, restrângerea sau suprimarea căilor de atac etc.)³.

Din 23 august 1944 și până în luna noiembrie 1946, legile au fost practic adoptate de Consiliul de Miniștri, organul puterii executive, și nu de puterea legiuitoare.

Principala abatere de la legalitatea incriminării și neretroactivitatea legii penale au constituit-o însă legile referitoare la urmărirea și judecarea criminalilor și profitorilor de război, precum și a celor vinovați de dezastrul țării, a căror adoptare a fost impusă de obligațiile asumate de România prin Convenția de Armistițiu⁴.

După instaurarea regimului comunist la 30 decembrie 1947, principiul legalității incriminării dispare încă o dată din rândul principiilor constituționale, nefiind înscris în niciuna dintre cele trei Constituții adoptate în această perioadă (în anii 1948, 1952 și 1965).

Totodată, textul art. 1 C. pen. 1936, în forma avută la adoptare, a fost modificat prin introducerea unui nou alineat [alin. (2)], care avea următorul conținut: „Faptele socialmente periculoase, care au o vădită asemănare cu vreuna dintre faptele prevăzute de legea penală, se socotesc ca fiind implicite prevăzute și pedepsite prin dispoziția de lege care prevede și pedepsește fapte asemănătoare”.

¹ I. Moraru, G. Iancu, *Constituțiile române. Texte. Note. Prezentare comparativă*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1995, pp. 33, 35.

² V. Dongoroz, *op. cit.*, reeditare din 1939, p. 71.

³ D. Bărcănescu, *Conținutul infracțiunii și principiul legalității* (teză de doctorat), Ed. All Beck, București, 2005, p. 124.

⁴ *Ibidem*, p. 125.

Aceste dispoziții, prin care s-a introdus procedeul analogiei, inspirat din Codul penal al URSS, și prin care s-a anihilat principiul legalității incriminării, au fost adoptate prin Decretul nr. 187/1949 și abrogate prin Decretul nr. 102/1956.

Legalitatea incriminării este și mai mult afectată prin Decretul nr. 212/1960, care modifică din nou art. 1 C. pen. 1936, abilitând organele judiciare cu dreptul de a înlătura caracterizarea penală, ca urmare a evaluării pericolului social al faptelor prevăzute de legea penală (operațiune denumită impropriu dezincriminare judiciară)¹.

Autoritățile comuniste, treptat, au renunțat în mare măsură la aceste procedee, astfel că în Codul penal adoptat în 1968 au fost reafirmate principiul legalității incriminării și principiul neretroactivității legii penale în art. 2, respectiv în art. 11 din acest Cod.

Unii autori au apreciat că formularea principiului legalității incriminării și pedepsei în art. 2 C. pen. anterior este incomplet, pe motivul că nu prevede anterioritatea legii incriminatoare în raport cu fapta săvârșită și nu interzice explicit aplicarea legii penale incriminatoare faptelor comise înaintea intrării sale în vigoare². Aceiași autori apreciază că aceste omisiuni ale textului art. 2 sunt înlăturate prin coroborarea cu dispozițiile art. 11 C. pen. anterior.

Pe linia întăririi principiului legalității sub ambele sale aspecte, Codul penal din 1968 nu conținea, în forma inițială, nicio referire la așa-numita dezincriminare judiciară. Ulterior, prin Legea nr. 6/1973 a fost introdus în Codul penal art. 18¹, text care, într-o formulare asemănătoare cu cea cuprinsă în art. 1 alin. (3) C. pen. 1936 (introdus prin Decretul nr. 212/1960), redă organelor judiciare prerogativa de a înlătura caracterizarea legală a pericolului social, deși respectarea riguroasă a principiului legalității incriminării impune interdicția scoaterii din sfera ilicitului penal, pe cale judiciară, a faptelor prevăzute de legea penală.

II. ANALIZA TEXTULUI

1. Principiul legalității incriminării. Concept. Fundament

În alin. (1) al art. 1 C. pen. este definit principiul legalității incriminării.

Potrivit acestui text, „legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni”. În virtutea acestor dispoziții, o faptă, oricât de gravă ar fi, nu poate constitui infracțiune dacă nu este prevăzută ca atare în legea penală (*nullum crimen sine lege*).

După adoptarea Constituției României în 1991, revizuită în 2003, principiul legalității incriminării a dobândit o bază constituțională în art. 73 alin. (3) lit. h) teza I din legea fundamentală, în temeiul căreia infracțiunile se pot stabili numai prin lege organică.

Din coroborarea dispozițiilor art. 1 alin. (1) C. pen. cu cele ale art. 73 alin. (3) lit. h) teza I din Constituția României rezultă explicit că o faptă poate constitui infracțiune numai dacă este prevăzută în legea penală (*nullum crimen sine lege scripta*).

Prin „legea penală”, potrivit art. 173 C. pen., se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative, care, la data adoptării lor, aveau putere de lege.

Astfel conceput și formulat, principiul legalității incriminării se sprijină pe ideea separației puterii în stat, pe încrederea în capacitatea puterii legislative (expresie a voinței generale) de a elabora legi juste în interesul asigurării conviețuirii pașnice a tuturor membrilor societății, pe excluderea incriminării prin analogie.

¹ Alin. (3) al art. 1, introdus prin Decretul nr. 212/1960, avea următorul conținut: „Nu constituie totuși infracțiune fapta incriminată prin lege, dacă prin conținutul ei concret și prin condițiile în care a fost săvârșită nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni, fiind lipsită în mod vădit de importanță”.

² D. Bărcănescu, op. cit., p. 126.

2. Cerințele principiului legalității incriminării

Principiul legalității incriminării impune anumite cerințe atât **în etapa de elaborare a actelor normative**, care constituie izvoare formale ale dreptului penal în înțelesul art. 173 C. pen., cât și în **procesul aplicării acestora**.

O primă cerință a principiului legalității incriminării **în activitatea de elaborare a legii penale**, care conține norme de incriminare, este aceea **de a se constata că în realitatea socială anumite fapte au fost cândva săvârșite și există temerea că s-ar putea repeta**, punând, astfel, în pericol sau vătăma o valoare socială ce face obiect de ocrotire penală. În raport cu aceste realități, legiuitorul se decide să adopte norme de incriminare a unor asemenea fapte și, totodată, aceste realități sociale determină conținutul și semnificația normelor prin care se stabilește conduita destinatarului lor sub amenințarea unei pedepse.

A doua cerință specifică principiului legalității incriminării în etapa elaborării legii penale se referă la claritatea textului de incriminare sau previzibilitatea acestuia, astfel încât orice persoană să-și poată da seama dacă acțiunea sau inacțiunea interzisă sau ordonată intră sub incidența sa (***nullum crimen sine lege certa***).

Pentru a realiza dezideratul de claritate și precizie a descrierii în norma de incriminare, legiuitorul folosește două principale tehnici de formulare a normelor penale: formularea descriptivă (cauzală) și formularea sintetică (generală)¹.

Formularea descriptivă presupune o enumerare a tuturor acțiunilor ce constituie elementul material al infracțiunii sau a urmărilor acesteia.

De exemplu, delapidarea descrisă în art. 295 C. pen. constă în „însușirea, folosirea sau trafizarea de către un funcționar public, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri pe care le gestionează sau administrează (...)”; distrugerea prevăzută în art. 253 presupune „distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun aparținând altuia ori împiedicarea luării măsurilor de conservare sau de salvare a unui astfel de bun, precum și înlăturarea măsurilor luate (...)” etc. Așa cum se desprinde din exemplele de mai sus, această tehnică poate fi soluția optimă pentru garantarea caracterului determinat al normei penale, dar nu pentru toate infracțiunile, pentru că, pe de o parte, este aproape imposibil pentru legiuitor să determine toate modalitățile de drept în care o anumită infracțiune poate fi săvârșită, iar, pe de altă parte, înscrierea în conținutul normei de incriminare a tuturor modalităților concrete ori a obiectelor materiale împotriva cărora se execută acțiunea interzisă ar conduce la o supradimensionare a normei de incriminare.

Ținând seama de această realitate, legiuitorul, de cele mai multe ori, la descrierea faptei în norma de incriminare recurge la **formularea sintetică**, prin folosirea unor termeni generici care să poată cuprinde toate modalitățile faptice de comitere a infracțiunii.

Acest procedeu conduce la o exprimare clară, precisă în norma de incriminare numai în măsura în care termenii utilizați de legiuitor permit identificarea ipotezelor în care norma devine aplicabilă. De exemplu, termenul generic de „ucidere” conduce la identificarea tuturor variantelor de săvârșire a infracțiunii de omor; termenul de „luare”, la determinarea modalităților faptice de săvârșire a furtului etc.

În ipoteza în care la redactarea normei de incriminare sunt folosiți anumiți termeni sau utilizate anumite expresii care ar putea avea mai multe semnificații, legiuitorul procedează la explicarea înțelesului acestora în chiar cuprinsul legii în care sunt folosiți sau folosite. Noul Cod

¹ F. Stretanu, *Tratat de drept penal. Partea generală*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 41; F. Stretanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală. Curs universitar*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 40.

penal a rezervat întregul Titlu X redării sensului unor termeni (sau expresii) folosiți fie în Partea generală, fie în Partea specială. Acest procedeu de explicare a unor termeni sau expresii este folosit și în conținutul legilor penale complinitoare, al legilor penale speciale sau al legilor nepenale cu dispoziții penale.

A treia cerință a principiului legalității incriminării în această etapă vizează accesibilitatea legii, care presupune posibilitatea oricărei persoane interesate de a lua cunoștință de existența și conținutul normei penale.

Cerința accesibilității la legea penală, de principiu, nu ridică probleme, având în vedere că legea penală se publică în Monitorul Oficial, iar intrarea în vigoare are loc la cel puțin 3 zile de la publicare, iar în majoritatea legilor penale intrarea în vigoare are loc după perioade mult mai mari de timp de la publicarea în Monitorul Oficial. Accesibilitatea la legea penală se poate realiza mai greu în cazul ordonanțelor de urgență, care intră în vigoare după publicarea în Monitorul Oficial dacă, în prealabil, a fost depusă spre dezbateră în procedură de urgență la Camera competentă să fie sesizată [art. 115 alin. (5) din Constituție].

Principiul legalității incriminării **în procesul aplicării legii penale** impune **două cerințe**.

Prima cerință este aceea ca interpretul sau cel care are în competență aplicarea legii penale în cazul săvârșirii de infracțiuni să respecte dispozițiile explicite din norma de incriminare și să nu procedeze la o extindere prin analogie a incriminării. Analogia presupune extinderea aplicării unei norme penale cu privire la o situație nereglementată expres, dar care se aseamănă cu cea descrisă de norma respectivă.

Aplicarea legii penale prin analogie constituie o alterare a funcției normei penale de garantare a libertăților și drepturilor cetățenești și deschide calea abuzurilor și incriminărilor abuzive.

Extinderea legii penale prin analogie nu trebuie confundată cu interpretarea extensivă a legii penale. În cazul interpretării extensive, autorul interpretării rămâne în cadrul normei de incriminare, cu toate că lărgeste la maximum înțelesul termenilor folosiți de legiuitor, dimpotrivă, în cadrul extinderii prin analogie, interpretul se îndepărtează de norma de incriminare, folosindu-se de altă normă de incriminare asemănătoare.

În doctrina penală s-a ridicat problema de a ști dacă interdicția analogiei de drept penal are un caracter absolut sau relativ.

În general, se admite caracterul relativ al acestei interdicții și se recunoaște analogiei un regim diferit, după cum efectele sale se produc în defavoarea sau în favoarea inculpatului.

Analogia în defavoarea inculpatului este unanim considerată ca fiind inadmisibilă atât în doctrina penală, cât și în practica judiciară.

Autorii de drept penal, în majoritate, admit analogia în favoarea inculpatului, dacă sunt îndeplinite trei condiții esențiale¹:

a) Ipoteza supusă examinării **să nu fie acoperită de norme de incriminare** prin interpretarea acesteia. Dacă prin oricare dintre metodele de interpretare a termenilor care descriu modalitățile de săvârșire a infracțiunii acoperă modalitatea faptică reținută, nu mai este vorba de o aplicare a legii penale prin analogie, ci de interpretarea acesteia. Spre exemplu, art. 253 alin. (4) C. pen. incriminează distrugerea într-una dintre variantele agravate, care constă în „distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun, săvârșită prin incendiere, explozie ori prin orice alt mijloc și dacă este de natură să pună în pericol alte persoane sau bunuri”. Sintagma „prin orice alt mijloc” acoperă, prin interpretare, și situația prin care bunul – un imobil – a fost distrus sau degradat prin inundare.

b) Omisiunea din conținutul normei de incriminare **să nu fie expresia voinței legiuitorului, care a urmărit să dea un caracter limitativ unor situații**. De exemplu, dacă norma instituie

¹ F. Streteanu, *Tratat de drept penal. Partea generală...*, op. cit., pp. 48-50.

cauză de nepedepsire pentru soț sau rudă apropiată, aceasta nu poate fi extinsă și la persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc.

c) Norma penală aplicabilă **să nu fie una de excepție**, pentru că în acest caz o asemenea normă este de strictă interpretare.

Sunt legi de excepție, de exemplu, legile de grațiere și amnistie care, deși sunt favorabile inculpatului sau condamnatului, nu pot fi aplicate prin analogie.

A doua cerință a principiului legalității incriminării în procesul aplicării legii penale este aceea de interpretare strictă a normei penale.

Interpretarea normei penale este o operațiune logico-rațională, care se efectuează cu ocazia și în vederea aplicării acesteia, și are ca scop aflarea înțelesului exact al unor asemenea dispoziții penale, pentru a putea stabili dacă și în ce limite își găsește aplicare într-un caz concret.

Interpretarea legii penale cunoaște mai multe forme sau modalități, determinate de autoritățile sau subiecții care pot efectua această operațiune.

Sub acest aspect, se face distincția între interpretarea autentică, sau legală, interpretarea judiciară, sau cauzală, și interpretarea doctrinară.

a) **Interpretarea autentică, sau legală**, este efectuată de legiuitorul însuși, întrucât, având competența de a elabora legea, este cel mai în măsură să lămurească înțelesul unor termeni sau expresii utilizate în conținutul normelor penale.

Interpretarea autentică, sau legală, are caracter general, fiind valabilă în raport cu toate cazurile concrete în care legea penală urmează să se aplice; ea poate fi **contextuală**, adică efectuată odată cu elaborarea legii penale, în conținutul aceleiași legi, sau **posterioră**, atunci când se realizează ulterior legii interpretate, printr-un act normativ separat. Caracteristic acestei din urmă modalități este faptul că legea interpretativă face corp comun cu legea interpretată și se aplică cu efect retroactiv de la data intrării în vigoare a acesteia, numai dacă prin interpretarea legală nu devine nefavorabilă, în care caz neretroactivitatea ei este interzisă prin Constituție [art. 115 alin. (2)].

Astfel, noul Cod penal consacră Titlul X al Părții generale explicării înțelesului unor termeni sau expresii (art. 172-187) folosite fie în Partea generală, fie în Partea specială a Codului („săvârșirea unei infracțiuni”; „funcționar public”; „public”; „membru de familie” etc.). Norme interpretative se găsesc însă în unele texte din Partea generală a Codului penal [art. 8 alin. (2) și (3) definește noțiunile de „teritoriul României” și „infracțiune săvârșită pe teritoriul României”] sau în unele texte de incriminare prevăzute în Partea specială a Codului penal [în art. 254 alin. (2) se definește noțiunea de „dezastru”, în art. 333 se definește „accidentul de cale ferată”, în art. 374 alin. (4) se explică ce se înțelege prin „materiale pornografice cu minori” etc.].

b) **Interpretarea judiciară, sau cauzală**, este proprie activității organelor judiciare și constituie „cea mai frecventă modalitate de interpretare”, fiind determinată de multitudinea și varietatea de situații ce apar în realitatea obiectivă și care impun descifrarea voinței legiuitorului, spre a ști dacă dispoziția respectivă se aplică sau nu faptei concrete. Această interpretare nu are o valoare obligatorie pentru alte instanțe de judecată sau în alte cauze.

De regulă, nu există dificultăți în aplicarea legii penale la cazurile concrete, întrucât legiuitorul reușește o redactare a textului cu suficientă claritate.

c) **Interpretarea doctrinară** se realizează de teoreticienii dreptului penal în lucrările de specialitate, tratate, cursuri, manuale, publicații periodice de specialitate, comentarii de spețe etc.

Tezele interpretative doctrinare nu sunt obligatorii pentru legiuitor și nici pentru instanțele de judecată; atunci când ele prezintă o valoare teoretică și practică, pot fi luate în considerare fie la elaborarea legilor, fie în aplicarea lor de către organele judiciare.